

OSZTRÁK KÍSÉRLETEK A DÁN–NÉMET KÉRDÉS MEGOLDÁSÁRA 1848 NYARÁN

Mint ismeretes 1848 tavaszán nem Ausztria volt Európa egyetlen monarchiája, amelynek egységállamát nemzetiségi konfliktusok gyengítették. 1848 márciusától egészen 1852 januárjáig a dán monarchia is az ausztriaihoz hasonló kihívásokkal küzdött. A dán egységállam integritását azonban nemcsak a határain belül és kívül kialakult dán–német nemzetiségi ellentét veszélyeztette, de a Schleswig hercegség birtoklása kapcsán felmerülő dinasztikus-trónöröklési, állam- és alkotmányjogi tényezők miatti bizonytalanság is.¹ Bonyolította a helyzetet, hogy az ország stratégiai elhelyezkedésének köszönhetően (Balti-tenger kijárata) a dán–német polgárháború, illetve a dán monarchia és a Német Szövetség közötti államközi konfliktus nem maradhatott belügy, hanem az összes nagyhatalom – tartva az európai egyensúly felborulásától – aktív figyelmet szentelt a kérdésnek. Számukra a kérdés az volt, vajon sikerül-e megőrizni az 1814-ben kialakított észak-európai egyensúlyt, vagy lehetővé teszik Berlin számára, hogy Schleswig és Holstein hercegségek Dániától való elcsatolásával és a kieli kikötő megszerzésével Poroszország erős német hadiflottát építsen ki, és rovásukra befolyási övezeteket szerezzen Európában.

A konfliktus gyökere a bécsi kongresszus döntésében keresendő, mikor is a területileg megcsonkított dán monarchiát Holstein és Lauenburg hercegségek révén beléptették a Német Szövetségbe, korlátozva ezáltal Dánia függetlenségét. A kettős szuverenitás lehetővé tette a Német Szövetség számára a dán belügyekbe való mindenkor beavatkozást. Dánia számára a helyzet Poroszország megerősödésével kezdett kritikus méreteket ölteni, mikor is Berlin 1834-re a szövetségben belül egy kisméretű gazdasági közösséget hozott létre saját intézményekkel, közös vámpolitikával, kivonva magát a német régióban egyre inkább háttérbe szoruló Ausztria és az irányítása alatt álló Szövetségi Gyűlés felügyelete alól. Miközben a porosz lapok az 1840-es évek elején már nyíltan cikkeztek arról, hogy Dániát be kellene léptetni a Német Vámszövetségbe, hogy Németország tengeri államává váljon, magában a dán monarchián belül is erőre kapott az egységesülő Németországhoz csatlakozni vágyó dánellenes német nemzetiségi mozgalom. Az ún. schleswig–holsteini német nemzeti liberális párt az egyesített Schleswig és Holstein hercegségek önálló állammá alakítását, illetve ennek Németországhoz való csatlakozását tűzte ki legfőbb céljául. Velük szemben alakult meg az ún. ejderdán párt, amely azt hirdette, hogy a dán határt a vegyes lakosságú Schleswig és a német Holstein hercegség között húzódó Ejder folyó képezi, nem pedig a mesterségesen megalkotott egységállam határán húzódó Elba. Az ejderdánok országuk függetlenségét csak úgy látták biztosítottnak, ha a német lakosságú Holstein hercegséget mielőbb átengedik Németországnak, Schleswigit viszont egy új, szabad alkotmány által az eddiginél szorosabban kapcsolhatják a királysághoz. A Schleswig hercegség birtoklására vonatkozó német, illetve dán igényeket mindkét párt történeti-államjogi érvekkel és korabeli dokumentumokkal igyekezett alátámasztani.²

A schleswig-holsteini és ejderdán párt hatalomra jutása

Mire a februári párizsi forradalom híre megérkezett Koppenhágába, az ország már kettészakadt. 1848 márciusában Kielben és Koppenhágában is lezajlott a rendszervál-

tás, megdőlt az abszolutista rendszer. A királyságban az ejderdán párt vezetésével megalakult az ún. márciusi minisztérium, a hercegségben pedig a schleswig-holsteini német nemzeti liberális párt vette át az irányítást, és Kielben létrehozta az ún. ideiglenes kormányt. Napokon belül kitört a polgárháború. A kieli ideiglenes kormánynak gyorsan sikerült a maga oldalára állítani a Német Szövetséget Poroszországgal az élen, amely a szövetség április 4-i, valamint 12-i határozatai alapján formális jogi alapot és megbízást kapott a Dánia elleni támadáshoz. A Német Szövetség beavatkozásával a polgárháború kilépett a dán állam keretei közül. Erre hivatkozva a dán diplomácia élénk tevékenységbe kezdett, hogy a nagyhatalmakat rábírja egy Poroszország elleni kollektív fellépésre. Az ejderdán párt a következő öt évben mindent megtett a schleswigi ügy internacionalizálása és a háború eszkalálása érdekében. A schleswig-holsteini párt viszont igyekezett német–dán belügyként aposztrofálni és lokalizálni a háborút, hogy felhasználva a német túlerőt, a nagyhatalmak kikapcsolásával szabad kezet kaphasson a kérdés rendezésében.³ Az ejderdán pártot segítette az a körülmény, hogy maga mögött tudta a törvényes dán király támogatását, így egészen Felix Schwarzenberg herceg 1851-es erőteljes fellépéséig sikerrel ténykedett annak érdekében, hogy a konzervatív nagyhatalmakat és saját konzervatív diplomatáit is megtévesztve legitimista retorika mögé rejtse a bécsi béke programjával össze nem egyeztethető, dán nemzetállam kialakítására irányuló külpolitikai célkitűzéseit.

A nagyhatalmak és a schleswigi háború

Kezdetben Dánia számára Nagy-Britannia és Oroszország állásfoglalásának volt döntő szerepe. A nemzeti liberális kormány mindenekelőtt Anglia támogatásában bízott. A dán kormány tudtára hozta a brit kabinetnek, hogy Dánia Schleswig védelméhez az 1720. július 26-i angol garanciális dokumentumnak megfelelően fegyveres segítséget vár Angliától. Palmerston azonban – akit a német csapatoknak Jütlandba való bevonulásáig nagymértékben befolyásolt a porosz követ, Christian Karl Josias Bunsen schleswig-holsteini álláspontja, illetve Viktória királynő férjének, a német Albert hercegnek elkötelezett schleswig-holsteini szimpátiája⁴ – minden fegyveres segítségtől elhatárolta magát, viszont felajánlotta a dán koronának a semleges békeközvetítést, valamint azt, hogy diplomáciai eszközökkel megpróbálja megakadályozni a porosz csapatok további előrenyomulását. Bár a brit ellenzék Disraelivel az élen többször is felhívta a figyelmet arra, hogy Dánia sorsa földrajzi fekvésénél fogva nem lehet közömbös Anglia számára, hiszen Angliának nem állhat érdekében egy új tengeri nagyhatalom létrejötte az Északi- és a Balti-tenger mentén, fegyveresen Anglia a három év alatt egyszer sem volt hajlandó fellépni a dánok oldalán. Palmerston még a legindultabb jegyzékeiben is maximum orosz fegyveres erővel fenyegetőzött, de soha nem a brit flottával. A liberális nyugati nagyhatalom közönyének pedig az lett az eredménye, hogy a liberális dán kormány minden ellenérzése dacára a konzervatív keleti nagyhatalomhoz, Oroszországhoz kezdett közeledni a kívánt katonai segítség reményében.

A cár április 7-én kapta kézhez VII. Frigyes levelét, amelyben a király panaszt emelt a német forradalmi párt Schleswigre vonatkozó követelése ellen, s röviden felvázolta a „szeparatistikus, lázadó schleswig-holsteini párt” által kiprovokált helyzetet, mely arra készíti a királyt, „hogy katonai erőt alkalmazzon, s fegyveresen védje koronájának jogait, amelynek megtartása az uralkodó mindenkori legszentebb kötelessége”.⁵ A levél elérte a célját, amennyiben a cár – bár meglehetősen hűvösen reagált a koppenhágai rendszerváltásra – a schleswig-holsteini mozgalomban a törvényes ural-

kode elleni lázadást látta, s helytelenítette Poroszország viselkedését. Másrészt az orosz vezetés számára nyilvánvalónak tűnt, hogy érdekeit kevésbé zavarja a befolyásolható Dánia, mint egy új tengeri nagyhatalom, függetlenül attól, hogy frankfurti vagy porosz vezetés alatt valósul meg. A fegyveres segítségtől azonban kezdetben Oroszország is mereven elzárkózott. Az angol és orosz részről is megígért diplomáciai támogatás a porosz csapatok Schleswigbe való bevonulása után már nem bizonyult elegendőnek. A kormány küldöttének, Joachim Godsche Levetzau bárónak május 4-én sikerült a cárhoz szuggernia, hogy a porosz hadmozdulatok célja nem kizárólag az, hogy feldarabolja a dán monarchiát, hanem az új, létrehozandó német flotta számára biztosítani akarja a meghódított kikötőket, a dán egységállamot pedig be akarja tagolni a Német Szövetségbe. Levetzau az orosz politika érzékeny pontját érintette, azaz a cári birodalom attól való félelmét, hogy az észak-európai stratégiai egyensúly felborul, és a balti-tengeri kijáratok egy erős tengeri hatalom birtokában esetleg bezárulnak az orosz hajók elől. Az orosz vezetés el akarta kerülni azt is, hogy Észak-Európa területi rendezésének megváltozása precedenst jelentsen más európai államok számára, előidézve ezáltal egy általános európai háborút. Oroszország azt is szerette volna megelőzni, hogy Dánia kétségbeesésében a Francia Köztársaság karjaiba vesse magát, vagy egy skandináv unióba Svédország–Norvégiával, amely egyaránt kellemetlen bonyodalmat jelentett volna Oroszország számára.⁶ Így mikor megérkezett Pétervárra Wrangel tábornok Jütlandra való bevonulásának a híre, május 8-án az orosz kabinet erőteljes diplomáciai lépést tett. Jegyzékében háborúval fenyegette meg Poroszországot, amennyiben nem vonja ki azonnal csapatait a dán királyság területéről. Oroszország egyúttal elismerte Schleswig dán birtoklására vonatkozó 1773-as garanciális kötelezettségét is.

A háborús veszély Svédország–Norvégia május 4-i, Berlinbe intézett jegyzékével is nőtt Poroszország számára, amely a Jütlandra való bevonulás esetén svéd katonai beavatkozással fenyegette meg Poroszországot. Az orosz jegyzék tárgyalóasztalhoz kényszerítette a feleket, a közvetítő szerepet azonban Oroszország átengedte Palmerstonnak. Poroszországgal szemben tehát kialakult egy európai hatalmi blokk, amely május közepén Franciaország csatlakozásával tovább erősödött.

Május 10-én Jules Bastide átvette a francia külpolitika irányítását, és a német térségre vonatkozóan visszatért a tradicionális „oszd meg és uralkodj” elvre, a német tagállamok föderatív erőinek kijátszására egymással szemben. A schleswigi német törekvések felhívták a francia kormány figyelmét Elzászra, amely zavartalan birtoklásának nem kedvezett egy 45 milliós egységes vezetés alatt létrejövő szomszédos birodalom. A schleswigi ügy másrészt jó alkalmat kínált Franciaország számára, hogy kitörjön a februári forradalom óta tartó izolációjából és „az európai hatalmak koncertjében” újra hallassa hangját. Kevés olyan európai ügy volt, amelyen keresztül annyira ki lehetett engesztelni I. Miklóst, mint a schleswigi, és Palmerston is örömmel ragadta meg a lehetőséget, hogy rajta kívül más is mérsékelni tudja majd a koppenhágai, illetve frankfurti ultranacionalista igényeket. Június 8-i utasításában Bastide félreérthetetlen egyértelműséggel fejezte ki a francia schleswigi politika irányát: *„Németországnak az az igénye, hogy Schleswigit betagolja, azért mert ott a német népnek egy töredéke lakik, jogtalan, és ellentétben áll a szerződésekkel. Schleswigit dán tartománynak tartjuk, és Dániának erre az országészre való jogát minden vitán felül állónak... helytelenítjük ezt a háborút, amit a Német Szövetség Dánia ellen vezet, és ha nehéz belpolitikai helyzetünk kezdetben meg is akadályozott minket abban, hogy Franciaország 1720. június 14-i garanciájának megfelelő magatartást tanúsítsunk, most annál*

*inkább is kötelességünknek tartjuk, hogy nyilvánosan állást foglaljunk a jog és méltányosság mellett, amelyeket Németország Dániával szembeni önkényes magatartása megsértett.*⁷ Németországnak joga van nemzeti egységének megvalósítására, de „ez a tendencia nem vezethet oda, hogy az összes országot, amelyben németek élnek, Németország birtokolja”.

Poroszország az orosz jegyzék átvétele után dilemmába került: melyiket köcskáltassa: európai hatalmi állását vagy német küldetését, a tervezett német szupremáciát, amely a schleswig-holsteiniek felkarolása nélkül – úgy tűnt – kudarcra van ítélve. Bár véglegesen nem merete cserbenhagyni „harmadik Németország” háborúra hangolt tagállamait, illetve a német közvéleményt, amelynek támogatása nélkül uniós politikája nem lehetett sikeres, az orosz jegyzék kézhezvétele után, május 18-án mégis értesítette londoni követét, hogy elfogadja Palmerston közvetítését. Poroszország döntésével hivatalosan is megkezdődtek Londonban a fegyverszüneti tárgyalások.

Mit tett mindeközben a pentarchia ötödik tagja, Ausztria, a Német Szövetség elsőszámú elnöki hatalma, amely Metternich vezetése alatt hosszú éveken keresztül kézben tudta tartani a Német Szövetség és a dán monarchia élesedő konfliktusát, visszafogva Poroszország Schleswiggel kapcsolatos hegemonikus törekvéseit, illetve az európai hatalmak beavatkozási szándékát? A schleswigi kérdés már Metternich alatt is kellemetlen ügyet jelentett Ausztriának, hiszen egyrészt mint a Német Szövetség vezető hatalma, másrészt mint az európai hatalmi egyensúly értelmi szerzője és egyik őrzője kettős minőségében folyamatosan szembekerült saját magával a kérdés kapcsán. Bár a távoli dán monarchiához és Schleswighez közvetlen gazdasági, kereskedelmi, biztonságpolitikai érdekek nem fűzték, pozíciójának megtartása érdekében a Berlinnel való rivalizálás során állást kellett foglalnia a német nemzeti fejlődés eme érzelmi kérdéssé váló konfliktusában, amelynek sikeres végkimenetele a német egység szimbólumává vált.

1848 tavaszán–nyarán a „minden rosszban van valami jó” megállapítás maximumisan igaz volt Ausztriára nézve, mármint ami a schleswigi kérdésben való állásfoglalását illeti. A schleswigi ügyben folytatandó osztrák politikai irányt Ficquelmont külügyminiszter jelölte ki Vrintsnek írt április 10-i követutasításában: „*Ausztria helyzete az ügyben adott. Mint európai nagyhatalom túlságosan messze van az események színhelyétől ahhoz, hogy az ügyre cselekvő befolyást gyakoroljunk, és mint a Német Szövetség tagja Ausztria csak a Bundnak tetsző politikához csatlakozhat.*”⁸ Ez a kettős politika persze meglehetősen visszás, nehezen értelmezhető helyzetet teremtett.

1849 tavaszáig az osztrák diplomácia egységállamának helyreállítására hivatkozva a dán–német háborúban a szigorú semlegesség politikáját hirdette meg, és minden frankfurti, dán és európai kísérletnek ellenállt, amely őt az egyik vagy másik fél melletti elköteleződésre ösztönözte volna. Ausztriának elemi érdeke volt, hogy egyik fél mellett se foglaljon állást, és hagyja a porosz riválist mind a német közvélemény, mind az európai kabinetek előtt lejáratódni. Vrints von Treuenfeld báró, Ausztria kopenhágai nagykövete 1848 augusztusában örömmel konstatálja, hogy az osztrák kormány számára lehetővé válik „*hála saját belső kötelezettségeinek a neki kigondolt részvételt ebben a sajnálatos háborúban elutasítani és meghagyni a felelősséget azoknak, akik könnyelműségből és elbizakodottságból elkezdtek.*”⁹ Semlegességével Ausztria nyitva tudta hagyni saját maga számára mind az európai, mind a német kapukat, amely hosszú távon elengedhetetlen volt németországi szupremáciájának helyreállításához. Míg Poroszországnak az 1850-es év német belharcában le kellett mondania uniós politikájának megvalósításáról – nagymértékben azért, mert a schleswigi kér-

désben játszott szerepének köszönhetően nem kapott európai támogatást tervéhez –, Ausztria megerősödve, mint a schleswigi ügy igazságos elrendezője aratott diplomáciai babérokat mind a nagyhatalmak, mind a német közvélemény előtt. Az olmützi egyezményig és a dán egységállam helyreállítását kihirdető 1852. január 28-i dán királyi dekrétumig azonban hosszú volt az út, és Ausztriának, valamint koppenhágai nagykövetének számos diplomáciai megpróbáltatáson és kellemetlenségen kellett keresztülmenni.

Vrints, Ausztria koppenhágai képviselője

Maximilian Theobald Joseph Vrints von Treuenfeld 1846-ban került a koppenhágai udvarhoz mint császári, királyi rendkívüli követ és teljhatalmú miniszter, és 1852-ig töltötte be ezt a posztot.¹⁰ Vrints koppenhágai működésével szimpátiát váltott ki a dán udvarnál, és a dán történeti szakirodalomban még ma is úgy szerepel, mint az objektív, sem dán, sem német irányban nem elfogult semleges diplomata, az Osztrák Birodalom bürokratikus nevelési elveinek megfelelően. Olvasva követjelentéseit, Vrints dánszimpátiáját erősen túlidealizálták, ugyanis valójában erősen a német kultúrkörhöz tartozott, és sokkal jobban érezte magát a hercegségekben Altona város német polgárságának elegáns szalonjaiban, mint a dán fővárosban.¹¹ Valóban mindkét nemzeti szélsőséget elítéli és objektív próbál maradni, mégis nemegyszer olyan kijelentéseket tett, amit bármelyik ultranacionalista frankfurti professzor is megirigyelhetett volna. Vrints szerint Németország sokat veszített a háborúval, hiszen „*idővel ez a királyság a sok általa befogadott német elem érdekeiből és a trónöröklési viszonyok német férfiági örökösödési értelemben történő szabályozásából kifolyólag magától csatlakozott volna egy erősen szervezett Németországhoz, de a mindkét oldalon található nép- és magán-szenvedélyek által vezérelt politika ezeket a kilátásokat összerombolta*”.¹² Vrints nem titkolta főnökei előtt azt sem, hogy a márciusi minisztérium „demagógokból” áll, így a bécsi udvar tökéletesen tisztában volt vele, hogy a konzervatív legitimista dán retorika mögött forradalmi program húzódik. Hogy jelentései befolyásolták a bécsi külügyminisztériumot, mi sem bizonyítja jobban, mint az általa javasolt visszarendezési program Schwarzenberg részéről történő megvalósítása.

1848 nyarán azonban nem volt hálás és könnyű feladat a szétesőben lévő császári államot diplomataként képviselni. Vrints, aki az 1848-as eseményeket megelőzően a koppenhágai követek között fontos szerepet töltött be, most saját bőrén tapasztalta Ausztria nagyhatalmi státusának hanyatlását. A londoni tárgyalások részleteiről Vrints csak másodkézből kapott információkat. Hogy Vrints Koppenhágában a nagyhatalmak követei között korábbi helyzetéhez képest mennyire mellőzöttnek érezte magát, főképp 1849-es jelentéseiből derül ki. Azonban már 1848. október 9-én is keserűen írja, hogy a király születésnapján mind a négy Dániát védő hatalom (Nagy-Britannia, Oroszország, Franciaország, Svédország–Norvégia) himnusza felcsendült (a Marseilles-t a király határozott parancsára játszották el), és a „hiú demonstráció” azáltal kapott még nagyobb jelentőséget, hogy a király a német központi hatalom képviselőjének a jelenlétében rajnai német vörösborral koccintott a francia követtel.¹³

Vrints szerint az osztrák himnuszt csak 1849. január 2-án játszották először a dán udvarnál.¹⁴ Vrints tevékenysége, mint semleges nagyhatalom képviselője, amint azt a fenti jelenet is tükrözi, a brit, orosz vagy svéd követhoz képest meglehetősen minimálisra korlátozódott a tavasz folyamán. Mégis pusztán jelenlétével, mint a háborúzó Németország egyetlen német képviselője a dán udvarnál, számos esetben sikerült

megvédenie a német érdekeket. Vrints nem töltötte tétlenül az időt, és tevékenységét nagymértékben segítette, hogy Bécsből nem korlátozták őt részletes követutasításokkal, hiszen Ficquelmont április 10-i jegyzéke alapján saját maga irányíthatta lépéseit. Jelentései azt tükrözik, hogy nemcsak a dán udvar próbálta őt aktívan felhasználni, de Németország is igyekezett jelenlétéből előnyt kovácsolni.

Mindenekelőtt gyakorlati, praktikus kérések teljesítésére irányult a tevékenysége. A hamburgi osztrák főkonzulátus kérésére május 17-én jegyzékben kérdezi meg Frederik Marcus Knuth grófot, a márciusi ejderdán minisztérium külügyminiszterét, vajon az osztrák zászlót semlegesnek tekintí-e a királyi dán tengerészet, azaz respektálni fogja-e. „Bár a legkisebb kétsége sincs” a dán királyi udvar Ausztriával szembeni baráti érzéseiről, mégis tekintettel arra, hogy osztrák alattvalók magántulajdonáról van szó, vajon bízhat-e az osztrák hajók szabad közlekedésében? Május 20-án már meg is kapja Knuth pozitív válaszát, az osztrák hajók semlegességéről szóló miniszteriális jegyzéket.¹⁵ De nemcsak az osztrák hajók, hanem általában más német hajók is Vrintsen keresztül próbálnak előnyöket elérni a dán blokád és háború ideje alatt. Így például Vrints május 10-én arról tudósít, hogy négy lübecki hajó embargó alá került. A lübecki szenátus Vrintset kérte meg, hogy járjon közbe a dán kormánynál szabadon bocsátásuk érdekében. „Nyomatékosan megtettem, és remélem, hamarosan meg is lesz az eredménye.”¹⁶ A malmői fegyverszünet után is ő az, aki segítséget nyújt az elfogott 102 német hajó szabadon bocsátásában. „Majdnem minden német állam kapitánya hozzám fordult tanácsért és támogatásért” – írja Vrints.¹⁷ A német érdekeket azonban politikai síkon is igyekezett érvényre juttatni.

Vrints bármennyire is igyekezett tökélyre fejleszteni a semlegesség álláspontját, megnyilvánulásai mégis inkább a németszimpátiáról tanúskodnak. Vrints álma a dán egységállam megőrzése volt az 1846. szeptember 17-i egyezmény alapján,¹⁸ de mivel kormányközelben élte át a nacionalizmus természetét, egyre inkább a nemzeti-ségi alapon való felezést és megoldást helyezte előtérbe, amely utólag visszatekintve nagyon szokatlan dolognak számít egy osztrák politikusnál. A kopenhágai udvarnál – amennyire csak lehetett – mindent megpróbált a béke helyreállításáért megtenni, és ennek eszközét a dánok németekkel szembeni kompromisszumképességének növelésében látta. Vrints fontosnak tartotta, hogy egy időben rendezzék a trónöröklést is. Utódnak az oldenburgi ágat javasolta, hiszen Augustenburg herceg lehetetlenné tette magát, és a Glücksburg család néhány tagja is fegyvert fogott a dán király ellen.¹⁹ Vrints trónörökléssel kapcsolatos elemzése egyértelművé tették a dánok számára, hogy nem fogadja el az 1721-es dán államjogi felfogást, miszerint a Kongelov Schleswigre is érvénnyel bír.²⁰ Hasonlóképpen a német követeléseknek kedvez akkor, amikor megpróbálja Knuthot rávenni, hogy fogadja el a Német Szövetség április 4-i döntését, ürítse ki Schleswiget. Hiába mondja Knuth, hogy ez teljesíthetetlen a király számára, hiszen egy ilyen mértékű megalázás után azonnal le kellene mondania a trónról, Vrints csak hajtogatja, hogy Poroszország és az északnémet államok azért vannak jelen, hogy visszaállítsák a törvényes kapcsolatot Schleswig és Holstein hercegség között. Mikor először említi neki Knuth a blokád lehetőségét, azaz hogy felhasználja Dánia tengeri erejét a német támadókkal szemben, a nagykövet igyekszik őt erről lebeszélni, arra hivatkozva, hogy ez az intézkedés az összes német tagállam elleni háborúval lenne egyenlő. Knuth nem veszi komolyan Vrints tanácsait, s csak annyit válaszol, hogy majd megfontolja őket, ha erre alkalom adódik, de „egyelőre Dániának hasznot kell húzni tengeri túlerejéből”.²¹

Vrints meglátása szerint a nem német európai nagyhatalmak biztatása miatt makacsolja meg magát Dánia, és miattuk nem hajlandó engedményeket tenni a németeknek. Vrints számtalanszor elismétli Knuthnak, hogy ne bízson túlságosan az angol segítségben, mert Nagy-Britannia úgyis csak kereskedelmi előnyeit tartja szem előtt.²² Vrints amatőrnek tartja a dán külpolitikát, amelyik ahelyett, hogy a Német Szövetséggel egyezkedne (jobban mondva: a német követeléseknek engedne – R. R.), orosz és angol segítségben bízik. Vrints úgy látja, hogy mivel a dán kormány nem ismeri az európai viszonyokat, nem képes tudomásul venni, hogy egyetlen európai hatalom sem fog Dániáért fegyvert fogni. A lakosság eltökélt férfias határozottságát, áldozatkészségét persze dicséri, de szerinte rosszul hiszik, hogy „nem kell engedményeket tenni a kor követelményeinek”.²³ Május 24-én kéri Knuthot, hogy Lord Palmerston politikájára, orosz segítségre és svéd szimpátiákra támaszkodva „ne húzza végtelenségig a háborút”, mert német alattvalói egyre inkább elidegenednek tőle. Ezután Dánia számára nem marad majd más hátra, mint hogy a meggyengült királyság betagoódik Skandináviába, és – akárcsak a múltban – a nagyhatalmak ellentmondásos érdekeinek válik áldozatává. De amint Vrints írja, *„sajnos az egész itteni közvélemény, az ország egész képzelőereje annyira megbarátkozott az ország pusztulásával és a trón bukásával, hogy kétségbeesésükben inkább elmennek a végsőikig, mintsem hogy engedjenek a németeknek...”*²⁴ Az augusztus 26-i malmói fegyverszünet értékelésekor is érződik, hogy inkább a német alattvalókkal rokonszenvez. Szerinte a dán tárgyalók Malmöben csak a dán érdekeket vették figyelembe, ahelyett, hogy az egységállam működése érdekében tekintettel lettek volna a német tartományok viszonyaira. *„Sajnos azonban a király kizárólag dán tanácsadókkal van körülvéve, akik ellenségesen és dacosan állnak szemben a német tartományokkal.”*²⁵

Vrints béketervezete

Vrints nemcsak hogy próbálta a háborús dán tendenciákat fékezni és egyfajta békítő tevékenységet betölteni, de április végén konkrét javaslatot is tett Knuthnál a Német Szövetséggel való békekötésre. Vrints az április 25-i porosz Staatszeitung hivatalos lapban talált egy cikket, amelyben kifejezésre juttatták, hogy Schleswig déli német részét és Holsteint egyesíteni lehetne. Mint Vrints írja, nem rendelkezik hivatalos, speciális instrukciókkal, udvarának szellemében mégis szívesen közreműködne egy békés rendezésben.²⁶ Vrints április 29-én felkereste Knuthot, aki számára azonban a béketerv túlságosan „átfogó, és ezért még kivitelezhetetlen” volt. Vrints viszont arra gyanakodott, hogy Knuth fél átvenni a békekötés felelősségét a háborúra feltüzelt Koppenhágában, másrészt időt akar nyerni, hogy megvárhassa Orla Lehmann dán nemzeti-liberális politikus stockholmi, illetve a már említett Levetzau pétervári küldetésének eredményét. Knuth azonban mégis megkérte Vrintset, hogy foglalja írásba elképzeléseit, hátha a többi nagyhatalomnál tett kísérletek nem járnak eredménnyel.

Másnap, április 30-án Vrints hat pontban összefoglalta béketervezetét. Az első pont értelmében Dánia visszaállítaná a Német Szövetség által követelt status quót, azaz kivonná csapatait Schleswig hercegségből, és Als szigetén is csak a katonai kórház, illetve raktárak védelméhez szükséges fegyveres erőt hagyná. Cserében viszont köteleznék Vrints a német szövetségi csapatokat is a Német Szövetség határa, azaz az Ejder folyó mögött húzódó Holstein hercegségbe való visszavonulásra. Emellett a szövetségi csapatok kötelezettséget vállalnának arra, hogy sem maguk, sem szabadcsapataik nem vonulnának Als ellen. Vrints tervezetének második pontja gyakorlatilag

tartalmazza Schleswig megfélemezésének a tervét, amelynek „a leglelkiesmeretesebb módon kell megtörténnie”, azaz a megyék lakossága érületének és a két nemzetiség között meghúzandó természetes határ figyelembevételével.²⁷ A német Dél-Schleswig és Holstein egyesülése után a király kötelezné magát, hogy az egyesült új tagállam Német Szövetségbe való felvétele érdekében megteszi a Szövetségi Gyűlésnél a szükséges hivatalos lépéseket. A harmadik pont szerint a király megerősítené a Holsteinnek 1848 márciusában engedélyezett szabadságjogokat, és kiterjesztené Schleswig déli részére, valamint Lauenburg hercegségre is, hogy a három német hercegség egy, a király által kinevezett nemzeti kormány irányítása alá kerüljön. Negyedikként a király által nyújtott engedmények viszonzásaképpen Schleswig-Holstein és Lauenburg német alattvalói kötelezik magukat arra, hogy a dán országrészekkel közösségben fenntartják a dán monarchia integritását. Nemcsak hogy elismerik a kölcsönös jogokat és kötelezettségeket, de töretlenül megőrzik a jelenlegi király és kormánya alatt, illetve a férfiág kihalása után az alatt a trónöröklési rendezés alatt, amit a dán király egyetértve az öröklésre jogosultakkal és alattvalóinak alkotmányos szerveivel az európai hatalmak égisze alatt dán és német államai számára „tető alá hoz”. Ötödik pontként Vrints kiemeli, amennyiben a jelen tervezet elfogadása után Poroszország leállítaná szárazföldi hadműveleteit, megszűnnének egyidejűleg a tengeri hadműveletek is. Az elfogott hajókat azonnal szabadon engednék, és Dánia megszüntetné a porosz és német hajókra kivetett embargót, és mindkét fél szabadon bocsátaná hadifoglyait. Végül a hatodik pontban Vrints elvárja a királytól, hogy általános amnesztiát hirdessen minden alattvalója számára.²⁸

Knuth, mielőtt megírja Vrintsnek a tervezettel kapcsolatos hivatalos elutasító választ, az ügyet a minisztertanács elé viszi. A minisztertanács jegyzőkönyv rövid bejegyzése nem arról tanúskodik, hogy akárcsak fontolóra is vették volna az osztrák béketervezetet. Az ezzel kapcsolatos bejegyzés nagyon rövid: „*Knuth közölte, hogy az osztrák követ javasolt egy békebázist Schleswig megfélemezése és a férfiági mellékági öröklési rend alapján, és egy olyan mellékág képviselőjét ajánlja, amelyik nem harcolt Dániával szemben. A külügyminiszter azonban nem szándékozott belemenni ebbe a bázisba; amiben a minisztertanács egyetértett.*”²⁹ Április 30-ra el is készül a hivatalos, udvarias formulákba burkolt elutasító válasz. Knuth az elutasítást egyrészt azzal indokolja, hogy Vrints nem rendelkezik udvarának hivatalos, speciális instrukcióival, amely pedig a siker alapvető feltétele lenne ahhoz, hogy a vázolt pontok rögtön kivitelezhetőek legyenek, másrészt pedig a legrövidebb időn belül döntő közbenjárás várható azoktól a baráti hatalmaktól, amelyek felajánlották közvetítésüket, és amit Dánia örömmel elfogadott. Így Knuth kénytelen arra korlátoznia magát, „*hogy Önnek a legmelegebb köszönetemet kifejezzem kormányom nevében, valamint az őszinte elismerést az Ön olyan baráti felajánlásáért.*”³⁰

Vrints egyetlen békepróbálkozása tehát kudarcba fulladt.³¹ Ezután sokáig tartózkodik minden hasonló lépéstől, amely országa számára is csak presztízsveszteséget okozhatna. Mikor május végén Knuth megkéri rá, hogy – az európai mellett talonban tartva a német kártyát is – „tegyen valamiféle békítő indítványt a Német Szövetségi Gyűlésen”, Vrints határozottan elutasítja, hiszen „*anélkül, hogy ehhez eszközként adnának számomra egy elfogadható békealapot, érthető módon kivontam magam az alól a követelés alól.*”³² Azonban nem sokáig tudja magát tartani az elhatározásához, hiszen a feszült júliusi helyzetben, mikor is a Wrangel-féle incidens után egy időre megakadnak a malmói fegyverszüneti tárgyalások, engedve a dán kérésnek, közvetlenül is felvette a kapcsolatot János főherceggel, és arra kérte őt, hogy a béke érdekében

szorgalmazza a birodalmi kormánynál és a parlamentben a fegyverszünet ratifikálását. Ausztria európai politikáját szem előtt tartva pedig a nagyhatalmak diplomatái előtt látványosan elhatárolódik az osztrák Schmerling belügyminiszter Pál-templomban tett július 24-i és július 31-i beszédétől, amelyekben Schmerling a háború folytatása mellett agított.

Vrints tevékenységének köszönhetően tehát Ausztriának mindenképpen része volt abban, hogy Poroszország augusztus 14-én ismét tárgyalóasztalhoz ült, és létrejött az augusztus 26-i malmői fegyverszünet. Mindent összevetve elmondható, hogy Vrints legjobb tudása és meggyőződése szerint képviselte a felbomlás szélén álló Ausztriát. A császári állam német, valamint európai érdekei közötti ügyes egyensúlyozással hozzájárult egy későbbi sikeresebb, offenzívabb schleswigi osztrák politika előfeltételeinek megteremtéséhez. A restaurációs erők Schwarzenberggel az élen négy évvel később Észak-Európában is helyreállították az 1848 márciusa előtti állapotokat. Az ezt deklaráló 1852. január 28-i dán királyi leirat azonban csak rövid távú megoldást jelentett, hiszen a dán nemzeti liberális erők 1864-ben ismét megkísérelték 1848-as terveik megvalósítását.

Jegyzetek

¹ VII. Frigyes dán trónörökösnek nem volt törvényes fiúgyereke, így az Oldenburg-dinasztia férfiága kihalás előtt állt. Ennek következtében Christian Augustenburg herceg, a királyi dinasztia férfi mellékágának képviselője bejelentette trónöröklési igényét. Követelését azzal indokolta, hogy a dán trónöröklési törvények (Kongelov) nem vonatkoznak sem Holsteinre, sem pedig Schleswigre. Bár a dán Kongelov kimondta, hogy a férfiág kihalása esetén Schleswigen és a királyságban is a női ág folytatódik (vagyis Hesseni Frigyes kerülne a trónra), Augustenburg herceg azt állította, hogy a hercegségekben csak a férfi mellékág uralkodhat. Ennek pedig ő volt a legközelebbi képviselője.

² A schleswig-holsteini német párt I. Christian dán uralkodó 1460-as oklevelére hivatkozva alakította ki hárompontos programját: 1) Schleswig és Holstein hercegségek önálló államot képeznek a királysággal szemben, 2) a két hercegség örökre és szétválaszthatatlanul összetartozik, 3) csak és kizárólag az Oldenburg-dinasztia férfiága uralkodhat Schleswig-Holsteinben. Az ejderrán párt állítása szerint viszont az 1460-as oklevél érvényét veszítette, miután IV. Frigyes dán király 1721-ben győzelmet aratott a Svédországgal szövetséges gottorpi herceg felett az északi háborúban. Az 1720-as békekötést, amely IV. Frigyes Schleswig hercegség korlátlan urává tette, Anglia és Franciaország is garantálta. Az orosz cár részéről az 1767. április 22-i pátens és az 1773. június 1-i egyezmény garantálta a döntést. Schleswig 1721. augusztus 22-i betagozása (inkorporációs) pátensét az 1721. szeptember 3–4-i schleswigi hűbéreskü követte, amelynek során IV. Frigyesnek, Schleswig új urának a schleswigi rendek hűbéresküt tettek. Az említett dokumentumok értelmezése kulcsfontosságú a schleswigi konfliktus megítélésében. A dán történeti felfogás az 1721-es hűbéri eskü pátensének szövegét úgy értelmezi: amellett hogy a király Schleswig hercegség királyi részeit egyesítette a hercegség gottorpi részeivel, mint egységet egyidejűleg be is tagolta a dán koronába, azaz egész Schleswigen érvényessé vált az 1665-ös dán trónöröklési, azaz nőági örökösödési rend (Kongelov vagy Lex regia). Ezzel szemben a német és schleswig-holsteini felfogás úgy tartja, hogy a hűbéresküvel nem történt meg, mint Schleswig királyi és hercegi részeinek egyesítése, és a hercegi részeket csak Schleswig királyi részeibe, nem pedig a dán koronába tagolták be, azaz Schleswigit államjogilag csak perszónalunió fűzi a Dán Királysághoz.

³ Nem véletlen, hogy később Bismarck is a nagyhatalmak kikapcsolását tartotta a hercegségek megszerzéséhez szükséges legelső lépésőfoknak, ugyanis a Dánia mellett kiálló nagyhatalmak mindenkor korlátozták a németek schleswigi igényeit.

⁴ A schleswigi ügy mind 1848-ban, mind 1864-ben jelentős módon megterhelte Palmerston és a királynő kapcsolatát. Míg a brit közvélemény nagy része Dánia oldalán állt, és Palmerston is fokozatosan feladva semlegességét a dánok felé tendált, a királynő és családja a német forradalmárokkal és a porosz törekvésekkel szimpatizált. Palmerston számtalan alkalommal kénytelen volt Viktória királynőt figyelmeztetni, hogy ő nem az egyesült Németország, hanem Nagy-Britannia uralkodója. *Ridley, Jesper*: Lord Palmerston. London, 1970. 570.

⁵ *Thorsøe, Alexander*: Kong Frederik den syvendes Regering. I–II. Et Bidrag til den danske Stats Historie fra 1848–1863. København, 1884. I. 225.

⁶ *Oberschmidt, Rudolf*: Russland und die schleswig-holsteinische Frage 1839–1853. Frankfurt am Main, 1997. 96.

⁷ *Scharff, Alexander*: Schleswig-Holsteins Erhebung im Spiegel französischer Akten. In: Schleswig-Holstein in der deutschen und nordeuropäischen Geschichte. Gesammelte Aufsätze. Stuttgart, 1969. 126. (Kieler Historische Studien, 6.)

⁸ Ficquelmont Vrintsnek. 1848. április 10. *Rantzau, Johann Albrecht*: Europäische Quellen zur Schleswig-Holsteinischen Geschichte im 19. Jahrhundert. Akten aus dem Wiener Haus-, Hof- und Staatsarchiv 1818–1852. Hrsg.: Johann Albrecht von Rantzau. Breslau, 1934. 67. (Veröffentlichungen der Schleswig-Holsteinischen Universitätsgesellschaft, 43.) (Schriften der Baltischen Kommission zu Kiel, 23.)

⁹ Vrints Wessenbergnek. Nr. 69. 1848. augusztus 7. HHStA Wien Ministerium des Äußern. Politisches Archiv. XXIV. Dänemark, Berichte, Weisungen, Varia.

¹⁰ Biographisches Lexikon des Kaiserthums Österreich. 52. Teil. Red. Constant von Wurzbach. Wien, 1885. 6.

¹¹ *Bjørn, Claus*: 1848 Borgerkrig og revolution. København, 14.

¹² Vrints a Staatskanzleinek. Nr. 52. 1848. május 31. HHStA Staatskanzlei (Staatenabteilung) Dipl. Korrespondenz Dänemark Kt. 112. 1847–48.

¹³ Vrints Wessenbergnek. Nr. 79. 1848. október 9. HHStA Staatskanzlei (Staatenabteilung) Dipl. Korrespondenz Dänemark Kt. 112. 1847–48.

¹⁴ Vrints Schwarzenbergnek. Nr. 1. 1849. január 3. HHStA Ministerium des Äußern, Politisches Archiv XXIV. Dänemark, Berichte, Weisungen, Varia 1849. 12.

¹⁵ Vrints Wessenbergnek. 49B. 1848. május 20. HHStA Staatskanzlei (Staatenabteilung) Dipl. Korrespondenz Dänemark Kt. 112. 1847–48.

¹⁶ Vrints Wessenbergnek. Nr. 47. 1848. május 10. HHStA Staatskanzlei (Staatenabteilung) Dipl. Korrespondenz Dänemark Kt. 112. 1847–48.

¹⁷ Vrints Wessenbergnek. 74B. 1848. szeptember 3. HHStA Staatskanzlei (Staatenabteilung) Dipl. Korrespondenz Dänemark Kt. 112. 1847–48.

¹⁸ Az 1846. szeptember 17-i nyilatkozat a Német Szövetség hivatalos álláspontját foglalta össze az éleződő schleswigi konfliktussal kapcsolatban. A nyilatkozat szerint a gyűlés bizik benne, hogy a dán király a trónöröklés rendezések tekintetével lesz a férfiági örökösökre, illetve a Német Szövetség, valamint a holsteini rendi gyűlés alkotmányos jogaira. A Német Szövetség kifejezte az ügyben való kompetenciáját, ugyanakkor elutasította, hogy a holsteini rendi gyűlés képviselje Holstein hercegséget a Német Szövetségnél. A nyilatkozat továbbá megvédi a dán kormányt az alkotmányszegés vádjával szemben. Az 1846. szeptember 17-i nyilatkozat Metternich politikai győzelmét jelentette, és bizonyítja, hogy 1846-ban Ausztria még ellenőrzése alatt tudta tartani a Német Szövetséget.

¹⁹ Vrints Ficquelmont-nak. Nr. 35B. 1848. április 8. HHStA Staatskanzlei (Staatenabteilung) Dipl. Korrespondenz Dänemark Kt. 112. 1847–48.

²⁰ Vrints Ficquelmont-nak. Nr. 38. 1848. április 18. HHStA Staatskanzlei (Staatenabteilung) Dipl. Korrespondenz Dänemark Kt. 112. 1847–48.

²¹ Vrints Ficquelmont-nak. Nr. 43. 1848. április 27. HHStA Staatskanzlei (Staatenabteilung) Dipl. Korrespondenz Dänemark Kt. 112. 1847–48.

²² Vrints Ficquelmont-nak Nr. 40. 1848. április 21. HHStA Staatskanzlei (Staatenabteilung) Dipl. Korrespondenz Dänemark Kt. 112. 1847–48.

²³ Vrints Ficquelmont-nak. Nr. 45B. 1848. május 6. HHStA Staatskanzlei (Staatenabteilung) Dipl. Korrespondenz Dänemark Kt. 112. 1847–48.

²⁴ Vrints a Staatskanzleinek. Nr. 50. 1848. május 24. HHStA Staatskanzlei (Staatenabteilung) Dipl. Korrespondenz Dänemark Kt. 112. 1847–48.

²⁵ Vrints Wessenbergnek. Nr. 76. 1848. szeptember 10. HHStA Staatskanzlei (Staatenabteilung) Dipl. Korrespondenz Dänemark Kt. 112. 1847–48.

²⁶ Vrints Knuthnak. 1848. április 29. *Rantzau*: i. m. 77.

²⁷ Nem Vrints az egyedüli, aki Schleswig megfelezéséről beszélt. 1848-ban nem hivatalosan számos felezési javaslat látott napvilágot. Már a schleswig-holsteini küldöttség is tárgyalt Orla Lehmannal Kopenhágában a márciusi forradalom napjaiban a felezésről. Emellett schleswig-holsteini–dán és angol javaslatok is napvilágot láttak. Bensen londoni porosz követ a Flensburg–Tønder vonalat javasolta, Palmerston a Flensburg–Okholm vonalat, míg a londoni dán követ maximum a Trene folyóig – mint legdélebbi határig – lett volna hajlandó elmenni. A felezési projektek azonban kudarcba fulladtak, főként a schleswigi lakosság és VII. Frigyes tiltakozása miatt. Vrints javaslata, amellett, hogy nem szabott konkrét határvonalat, annyiban különbözött Palmerston 1848. június 23-i fegyverszüneti javaslatától, hogy Palmerston a birodalom északi részének engedélyezte volna a nőági örökösödést.

²⁸ Entwurf des Gesandten in Kopenhagen Freiherrn von Vrints für eine Erklärung des dänischen Ministers des Auswärtigen. 1848. április 30. *Rantzau*: i. m. 79.

²⁹ *Jørgensen, Harald*: Statsrådets Forhandling. 1848–1863. København, 1956. I. 267.

³⁰ Knuth Vrintsnek. 1848. április 30. *Rantzau*: i. m. 78.

³¹ Vrints békeközzvető ajánlkozását említi *Petersen, Erling Ladewig*: Martsministeriets Fredsbasisforhandling. In: *Historisk Tidsskrift*, 11 rk. 4. Bd. 1953–56. 595–596.

³² Vrints a Statskanzleinek. Nr. 50. 1848. május 24. HHSStA Staatskanzlei (Staatenabteilung) Dipl. Korrespondenz Dänemark Kt. 112. 1847–48.